

Ks. Czesław Rychlicki
WT UMK, Toruń

UNIwersYTETY KATOLICKIE I WYDZIAŁY NAUK KOŚCIELNYCH WE WSPÓŁCZESNYM KONTEKŚCIE KULTUROWYM

„Ewangelizacyjna misja Kościoła zmierza do tego, by *cała kultura ludzka była przeniknięta Ewangelią*, ponieważ zbawcze Orędzie Chrystusa nie jest związane wyłącznie z określoną kulturą, ale skierowane jest do wszystkich kultur. *W tym zadaniu powinni uczestniczyć także kościelne instytuty naukowo-badawcze, które zajmują się wprost Objawieniem chrześcijańskim oraz te dyscypliny naukowe, które są z nim związane*” (Por. Paweł VI, *Evangelií nuntiandi*, n. 19-20; Jan Paweł II, *Sapientia christiana*, Wstęp I).

W Konstytucji Apostolskiej Jana Pawła II o uniwersytetach katolickich *Ex corde Ecclesiae* czytamy: „Narodzony z serca Kościoła, uniwersytet katolicki stanowi część tradycji sięgającej samych początków instytucji uniwersytetu i jawi się niezmiennie jako jedyny w swoim rodzaju ośrodek twórczej pracy i promieniowania wiedzy, służący dobru ludzkości. Wypełniając swe powołanie, *Universitas magistrorum et scholarium* oddaje się badaniom naukowym oraz nauczaniu i formacji studentów, którzy z własnej woli towarzyszą swym nauczycielom, złączeni z nimi tą samą miłością wiedzy. Uniwersytet katolicki dzieli wraz z wszystkimi innymi uniwersytetami owo *gaudium de veritate*, tak drogie św. Augustynowi, to jest radość poszukiwania prawdy we wszystkich dziedzinach wiedzy, odkrywania jej i głoszenia. Jego szczególnym zadaniem jest „egzystencjalne jednoczenie w pracy intelektualnej dwóch porządków rzeczywistości, które nazbyt często są sobie przeciwstawiane, jak gdyby były wzajemnie sprzeczne: porządki te to z jednej strony poszukiwanie prawdy, a z drugiej pewność, że zna się już źródło prawdy”¹.

Jak każdy uniwersytet, także ten *katolicki i kościelny*, jest zorientowany na naukowe rozszerzanie horyzontów wiedzy, z której ma prawo korzystać cała ludzkość. Jednakże w zadania uniwersytetów katolickich i kościelnych jest wpisany

¹ Jan Paweł II, Konstytucja Apostolska *Ex corde Ecclesiae* (15.08.1990), n. 1.

wymóg dawania świadectwa, że między wiarą i rozumem nie istnieje sprzeczność i że pełne poznanie człowieka i świata nie może być utrudnione przez wiarę w Boga objawionego w Jezusie Chrystusie, ponieważ „Chrystus (...) w objawieniu tajemnicy Ojca i Jego miłości objawia w pełni człowieka samemu człowiekowi i odsłania przed nim jego najwyższe powołanie”².

Uniwersytety katolickie i Wydziały nauk kościelnych z natury swej nie mogą więc ignorować wartości i wiedzy religijnej bez negowania siebie samych.

1. UNIWERSYTETY KOŚCIELNE A UNIWERSYTETY KATOLICKIE

Prawodawstwo odnoszące się do wyższych studiów kościelnych jest związane w szczególny sposób z trzema dokumentami Stolicy Apostolskiej:

- Konstytucja Apostolska *Deus Scientiarum Dominus* (1931 – Pius XI);
- „*Normae quaedam ad Constitutionem Apostolicam ‘Dominus Scientiarum Dominus’ de studiis ecclesiasticis recognoscendam*” (1968 – Paweł VI);
- Konstytucja Apostolska *Sapientia Christiana* (1979 – Jan Paweł II).

W dokumentach tych mamy zawarte normy wiążące w zakresie studiów kościelnych realizowanych na Uniwersytetach i Wydziałach kościelnych. Konstytucja *Sapientia christiana* dostosowuje kościelne prawodawstwo akademickie do nowych wymogów, zarówno kościelnych jak i dydaktyczno-pedagogicznych.

Mówiąc o kościelnym prawodawstwie kanonicznym, odnoszącym się do studiów kościelnych, należy mieć na uwadze rozróżnienie między Uniwersytetami i Wydziałami *kościelnymi* a Uniwersytetami i Wydziałami *katolickimi*, na jakie zwraca uwagę Deklaracja Soboru Watykańskiego II *Gravissimum Educationis* w numerach 10-11. Jedne i drugie można określać mianem *katolickie*, ale te uczelnie i Wydziały, które nazywają się *kościelne* posiadają szczególną rolę i własny regulamin. Czyż różnią się one między sobą?

1.1 UNIWERSYTETY I WYDZIAŁY KOŚCIELNE

Uniwersytety i Wydziały kościelne stanowią te jednostki naukowo-dydaktyczne, których dyscypliny opierają się w swoich badaniach na Objawieniu chrześcijańskim lub w jakikolwiek sposób są z nim związane. Pozostają one w związku z ewangelizacyjną misją Kościoła i stanowią je: teologia, filozofia chrześcijańska, prawo kanoniczne, itp.³.

² Sobór Wat. II, Konstytucja *Gaudium et Spes*, n. 22.

³ Oprócz trzech wymienionych wydziałów mogą istnieć w strukturach uniwersytetów kościelnych inne wydziały *kościelne*, np. Wydział Historii Kościoła. Lokalizacja tego kierunku jest płynna. Praktyka poświadcza, że „historia Kościoła” może stanowić odrębny wydział (np. PAT w Krakowie), może stanowić kierunek studiów w strukturach wydziału teologicznego (np. KUL w Lublinie), czy też wchodzić w struktury wydziału nie podlegającego jurysdykcji kościelnej (np. WNHIS, UKSW w Warszawie).

Według prawodawstwa kościelnego Uniwersytety i Wydziały *kościelne* muszą być erygowane przez Kongregację ds. Edukacji Katolickiej, albo przez nią przynajmniej zatwierdzone. Przeważnie Uniwersytet czy Wydział, który nie byłby erygowany lub zatwierdzony przez wspomnianą Kongregację, *nie mógłby nadawać stopni akademickich z kanonicznym skutkiem prawnym*. Stopnie akademickie w Uniwersytetach i na Wydziałach kościelnych są nadawane w imieniu Papieża i dlatego Stolica Apostolska nie jest kompetentna do uznawania stopni nadanych z nauk pozakościelnych: „Na Uniwersytetach lub Wydziałach kościelnych kanonicznie erygowanych lub zatwierdzonych stopnie akademickie są nadawane w imieniu Papieża”⁴.

Władzą nadrzędną w stosunku do tych instytucji jest więc na mocy samego prawa Kongregacja powołująca je do istnienia. Władze uniwersyteckie lub wydziałowe wymagają nominacji, albo przynajmniej zatwierdzenia ze strony tejże Kongregacji.

Aktualnie Uniwersytety *kościelne*, w pełnym słowa znaczeniu, istnieją tylko w Rzymie i są to:

- Papieski Uniwersytet „Gregorianum” (w łączności z „Biblicum” i Papieskim Instytutem Studiów Wschodnich),
- Papieski Uniwersytet „Lateranum”,
- Papieski Uniwersytet „Urbanianum”,
- Papieski Uniwersytet św. Tomasza z Akwinu „Angelicum”,
- Papieski Uniwersytet Salezjański,
- Papieski Uniwersytet Świętego Krzyża,
- Papieski Uniwersytet „Antonianum”.

Natomiast Wydziały kościelne i Wyższe Instytuty studiów kościelnych autonomiczne, albo włączone do Uniwersytetów katolickich lub państwowych, istnieją także poza Rzymem w liczbie około 260. Wśród nich należy wymienić Wydziały nauk kościelnych w Polsce, które kierują się postanowieniami Konstytucji Apostolskiej *Sapientia christiana*. Stanowią je:

- Katolicki Uniwersytet Lubelski w Lublinie:
 - Wydział Teologii
 - Wydział Filozofii
 - Wydział Prawa Kanonicznego (w ramach Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji)
- Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
 - Wydział Teologiczny

⁴ „In Universitatibus vel Facultatibus Ecclesiasticis canonicè erectis vel approbatis gradus academici conferuntur nomine Summi Pontificis”, *Ordinationes Sacrae Congregationis pro Institutione Catholica ad Constitutionem Apostolicam „Sapientia christiana”* (29.04.1979), tyt. VII, art. 34

- Wydział Filozofii Chrześcijańskiej
- Wydział Prawa Kanonicznego
- Papieska Akademia Teologiczna w Krakowie:
 - Wydział Teologiczny
 - Wydział Filozoficzny
 - Wydział Historii Kościoła
- Wydział Teologiczny – Uniwersytet Opolski w Opolu
- Wydział Teologiczny – Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
- Wydział Teologiczny – Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
- Wydział Teologiczny – Uniwersytet Śląski w Katowicach
- Wydział Teologiczny – Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
- Wydział Teologiczny – Uniwersytet Szczeciński w Szczecinie
- Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu
- Papieski Wydział Teologiczny w Warszawie:
 - Sekcja Św. Jana Chrzciciela
 - Sekcja Św. Andrzeja Boboli „Bobolanum”
- Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignatianum” w Krakowie

Do tej liczby należy dodać około 390 instytutów studiów wyższych *afiliowanych* do Wydziałów kościelnych, z prawem nadawania odpowiednich stopni akademickich⁵.

Innego rodzaju są Wyższe Instytuty Wiedzy Religijnej, które przygotowują nauczycieli religii w szkołach podstawowych i średnich, oraz kandydatów do specyficznych posług w Kościele, jak np.: diakonat stały, katechiści, animatorzy liturgiczni, a także do pracy z młodzieżą, do opieki nad chorymi, itd. Również powoływanie tych Instytutów należy do kompetencji Kongregacji ds. Edukacji Katolickiej, która zatwierdza odpowiednie statuty i programy⁶.

1.2 UNIWERSYTETY KATOLICKIE

Uniwersytety *katolickie* posiadają Wydziały nauk analogiczne do innych uniwersytetów i instytutów studiów wyższych, starając się rozpatrywać wiedzę o człowieku w świetle Ewangelii, jak to podsumowuje ostatni Sobór: „Należy zadbać o publiczną, stałą i powszechną obecność myśli chrześcijańskiej we wszel-

⁵ Por. Z. Grocholewski, *Università Cattoliche – Università Ecclesiastiche*, w: *I valori accademici dell' Università Europea. Atti del Seminario di Studio promosso in relazione al "Processo di Bologna"*, LEV, 2007, s. 9-13.

⁶ 25 września 2008 została ogłoszona przez Kongregację ds. Edukacji Katolickiej Instrukcja dotycząca tych Instytutów: *Istruzione sugli Istituti Superiori di Scienze Religiose* (28. 06. 2008), Città del Vaticano 2008.

kich dążeniach do rozwoju wyższej kultury, a wychowankowie tych instytutów winni stać się ludźmi naprawdę wyróżniającymi się wiedzą i przygotowanymi do pełnienia w społeczeństwie ważnych obowiązków oraz być świadkami wiary w świecie”⁷.

Przepisy prawne dla Uniwersytetów katolickich i innych Instytutów studiów wyższych są zawarte w Kodeksie Prawa Kanonicznego (w kanonach 807-814), zaś normy podstawowe dla nich zawiera Konstytucja Apostolska Jana Pawła II *Ex corde Ecclesiae* (15.08.1990).

W odróżnieniu od Uniwersytetów i Wydziałów kościelnych Uniwersytety katolickie mogą być powoływane i zatwierdzane również przez Konferencje Episkopatów, przez Biskupa diecezjalnego, przez Instytuty zakonne i inne publiczne osoby prawne, za zgodą Biskupa diecezjalnego, oraz przez inne osoby kościelne i świeckie,⁸ także za zgodą Władzy kościelnej. Wydziały *kościelne* włączone do uniwersytetów katolickich podlegają przepisom Konstytucji *Sapientia christiana*⁹.

Ogólna liczba uniwersytetów katolickich w świecie obejmuje aktualnie około 1300 jednostek¹⁰. Działają one w różnych uwarunkowaniach społeczno-politycznych, prawnych, religijnych i ekonomicznych.

W kontekście prezentacji kościelnych studiów wyższych, realizowanych w uniwersytetach i innych instytutach studiów wyższych, należy podkreślić, iż Stolica Apostolska, jako podmiot prawa międzynarodowego, weszła w skład członków „Procesu Bolońskiego” z okazji Europejskiej Konferencji Ministrów Szkolnictwa Wyższego, odbytej w Berlinie we wrześniu 2003 r. Stała się ona członkiem „Procesu Bolońskiego” głównie ze względu na Uniwersytety i Wydziały *kościelne*, które w jej imieniu nadają tytuły akademickie i od niej są zależne, charakteryzując się własną metodologią określoną przez samą naturę studiów kościelnych. Odnosi się to także do tych Wydziałów kościelnych, które są włączone w struktury Uniwersytetów państwowych¹¹. Jako pełnoprawny członek „Procesu Bolońskiego”, w ramach oficjalnych inicjatyw podejmowanych przez kraje członkowskie „Procesu” dla pogłębienia problematyki z nim związanej, Stolica Apostolska zorganizowała Międzynarodowe Seminarium na temat: *The Cul-*

⁷ Sobór Wat. II, Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimum educationis*, n. 10.

⁸ Por. Jan Paweł II, Konstytucja Apostolska *Ex corde Ecclesiae*, art. 3, par. 1-3.

⁹ W Polsce istnieje jeden Uniwersytet katolicki, regulowany zasadami Konstytucji Apostolskiej *Ex corde Ecclesiae* – Katolicki Uniwersytet Lubelski w Lublinie. W jego strukturach istnieją trzy Wydziały kościelne, działające w oparciu o postanowienia Konstytucji Apostolskiej *Sapientia christiana*: Wydział Teologii; Wydział Filozofii, Wydział Prawa Kanonicznego (złączony z Wydziałem Prawa i Administracji),

¹⁰ Por. Congregatio de Institutione Catholica, *Index. Universitates et alia Instituta Studiorum Superiorum Ecclesiae Catholicae*, Editio 2005.

¹¹ Por. Z. Grocholewski, op. cit. s. 12.

tural Heritage and Academic Values of the European University and the Attractiveness of the „European Higher Education Area” (EHEA). Seminarium odbyło się w Watykanie w dniach 30 marca – 1 kwietnia 2006 i zostało zorganizowane we współpracy z UNESCO-CEPES (Europejskie Centrum Szkolnictwa Wyższego), z Radą Europy, Zrzeszeniem Rektorów Papieskich Uniwersytetów Rzymskich i Papieską Akademią Nauk, pod patronatem Komisji Europy¹².

2. TOŻSAMOŚĆ I CELE INSTYTUCJI WYŻSZYCH STUDIÓW KOŚCIELNYCH

Prawodawstwo kościelne odnoszące się do studiów wyższych pozostaje zawsze związane z ewangelizacyjną misją Kościoła, jaką otrzymał on od swego Założyciela. W każdej epoce Kościół stara się realizować to zadanie w poczuciu obowiązku współodpowiedzialności za formację człowieka. Człowiek jest bowiem „drogą Kościoła”¹³, a wiara jako wolna odpowiedź człowieka na dar łaski pochodzący od Boga, nie sprowadza się tylko do wymiaru religijnego. Wiara bowiem nie jest samą religią, bo jak pisał J. Ratzinger: „Wiara tworzy kulturę i jest kulturą, bo mówi człowiekowi, kim jest i co ma zrobić ze swoim człowieczeństwem”¹⁴.

Do tego człowieka kieruje się Kościół starając się go zrozumieć w różnych jego uwarunkowaniach życiowych i oferuje mu środki prowadzące do Boga. Dziś wobec wyzwań laicyzacji wiara chrześcijańska nie może rezygnować z własnej transcendentnej godności, ale powinna lepiej określić swoją obecność we współczesnej kulturze, starając się w sposób naukowo wypracowany odczytać swoje źródło ewangeliczne i potwierdzić swoją zdolność do przenikania w życie człowieka i kierowania nim¹⁵. Stąd przed Kościołem staje wezwanie do solidnego formowania wiary w człowieku i do odpowiedzialności wierzącego za wyznawaną wiarę, oraz budowanie wartości świata bardziej ludzkiego.

Tego typu wezwanie mówi o konieczności tworzenia przez Kościół instytutów naukowych, za których nauczanie bierze on odpowiedzialność. Dlatego zrozumiałe staje się stwierdzenie Konstytucji *Sapientia christiana*:

„Kościół, w celu wypełnienia posłannictwa ewangelizacji zleconego mu przez Chrystusa, ma prawo oraz obowiązek erygowania i rozwijania uniwersytetów i wydziałów, zależnych od siebie”¹⁶.

¹² Por. Cz. Rychlicki, *Proces Boloński. Dziedzictwo kulturowe i wartości akademickie Uniwersytetów Europejskich*, Roczniki Teologiczne KUL 54,2 (2007), s. 231-235.

¹³ Jan Paweł II, *Redemptor hominis*, III, 14.

¹⁴ J. Ratzinger, *Wiara – prawda – tolerancja. Chrześcijaństwo a religie świata*, Kielce 2005, s. 55.

¹⁵ Por. Paweł VI, *Evangelii nuntiandi*, n. 19nn.

¹⁶ „Ecclesia, ad evangelizationis ministerium implendum a Christo sibi concreditum, ius et officium habet erigendi ac promovendi Universitates et Facultates, quae ex ipsa pendeant”, Jan Paweł II, Konst. Apost. *Sapientia christiana*, art. 1.

Prawo zakładania takich jednostek naukowo badawczych, zależnych od Kościoła, wynika nie tylko z jego natury społecznej ale również ze świadomości jego odpowiedzialności za wkład w życie społeczności, wśród której istnieje i działa. Z tej odpowiedzialności za współtworzenie dobra osoby ludzkiej wpływa natura studiów kościelnych, które muszą być zorientowane na szukanie prawdy w klimacie wolności i miłości. Szukanie prawdy i jej przekaz stanowią wspólną cechę nauczania wyższego. Na tej płaszczyźnie jest w pełni usprawiedliwione otwarcie się Kościoła na współczesną kulturę i współpraca z innymi uczelniami.

Współpraca intelektualna z innymi jednostkami naukowo-badawczymi w dochodzeniu do źródła prawdy jest najlepiej pojętym obowiązkiem ewangelizacyjnym. Dzieło ewangelizacji będzie tym skuteczniejsze, im wydziały kościelne (*teologia, filozofia chrześcijańska, prawo kanoniczne*) będą wierne zasadom poznania własnej wiedzy, przy zachowaniu właściwych kryteriów dla poznawania prawdy objawionej.

2.1. TOŻSAMOŚĆ UNIWERSYTETÓW I WYDZIAŁÓW NAUK KOŚCIELNYCH

Według Konstytucji *Sapientia christiana* nauki kościelne są określone jako „kościelne” z uwagi na ich przedmiot i metodę badań podejmowanych w kontekście wiary katolickiej. Konstytucja Apostolska określa ten przedmiot nauk kościelnych przy pomocy terminów „święta doktryna” oraz „nauki z nią związane”¹⁷. Właśnie owo „powiązanie” odróżnia nauki *kościelne* od innych nauk czysto humanistycznych i w tym aspekcie usprawiedliwia prawo Kościoła do powoływania uniwersytetów i wydziałów nauk kościelnych. Ponadto owo „powiązanie” oznacza, że na wydziałach nauk „kościelnych” nie tylko teologia, ale również inne dyscypliny i nauki prowadzą badania w świetle chrześcijańskiego Objawienia, jako podstawy w wierze.

Bez utraty charakteru właściwego badaniom naukowym w innych dyscyplinach nauki kościelne, pozostając w całkowitej harmonii z Urzędem Nauczycielskim Kościoła, wykonują swoje zadania w zależności od źródeł Objawienia i przy zastosowaniu właściwej metody naukowej, starając się wprowadzić Słowo Boże w dialog z różnym wyrażeniami kultury. W ten sposób starają się one odpowiedzieć na religijne i duchowe potrzeby człowieka. Ma to podwójny cel: 1) przygotować wierzących do zdolności świadczenia o wierze wyznawanej w różnych środowiskach kulturowych; 2) przygotować do obrony wiary chrześcijańskiej wobec absolutyzowania ideologii ateistycznej i materialistycznej¹⁸.

¹⁷ Por. *Sapientia christiana*, cz. 1, art. 2.

¹⁸ Por. A. Pompei, *Natura e finalità specifiche delle Università e Facoltà ecclesiastiche*, *Seminarium* 23 (1980), s. 418.

2.2. ZADANIA UNIWERSYTETÓW I WYDZIAŁÓW KOŚCIELNYCH

Z uwagi na metodę prowadzonych badań nauk kościelnych, którą stanowi zawsze perspektywa Objawienia, zadania uprawianych nauk są zorientowane na:

- a) badania naukowe
- b) nauczanie
- c) ewangelizację¹⁹.

Badania naukowe są wymienione w Konstytucji *Sapientia christiana* wśród podstawowych zadań nauczycieli akademickich. Bez nich bowiem niemożliwy jest rozwój nauk kościelnych i pogłębianie prawdy²⁰. Podobnie jak w innych dziedzinach nauk również w naukach kościelnych nie można ograniczyć się tylko do funkcji „zapamiętywania” i przekazywania słuchaczom intelektualnych osiągnięć przeszłości, ale musi być obecna zawsze funkcja *perspektywiczna*, związana z jakościowym rozwojem wiedzy opartej na Objawieniu chrześcijańskim i metodycznym wysiłku, właściwym dla badań uniwersyteckich, nad jakościowym zgłębianiem prawdy objawionej. W istocie swej nauki kościelne mają na celu:

- a) *pogłębianie* treści Objawienia chrześcijańskiego
- b) rozwój *jakościowy* prawd zawartych w Objawieniu
- c) *umiejętność wyjaśniania* tych prawd w nowych kręgach kulturowych.

2.2.1. ZADANIA WYDZIAŁÓW TEOLOGII

Zadania te są realizowane w głównej mierze na *Wydziałach teologicznych*, na których studia przebiegają w trzech cyklach. *Cykl pierwszy* obejmuje pięć lat (dziesięć semestrów)²¹. Dwa pierwsze lata obejmuje studium filozofii, która stanowi *integralną* część studiów teologicznych. W nim student zapoznaje się z historią filozofii starożytnej i współczesnej w celu zapoznania się z genezą systemów myślowych jakie wspomagają rozumienie zasad wiary, oraz tych, które kwestionują dziś myśl chrześcijańską. Ponadto student teologii powinien zapoznać się z podstawowymi problemami z zakresu metafizyki, epistemologii, antropologii filozoficznej, teorii poznania, filozofii bytu, filozofii przyrody teodycei i etyki chrześcijańskiej²².

¹⁹ Por. *Sapientia christiana*, Wprowadzenie, III: „Mirum tamen non est inter Catholicas Uniuersitates Ecclesiam singulari iugiter studio promouisse *Facultates et Uniuersitates Ecclesiasticas*, eas nempe quae de christiana Revelatione et de iis, quae cum ipsa conecuntur, praesertim agunt, ac propterea cum proprio evangelizandi munere arctius coniunguntur”.

²⁰ Por. *Sapientia christiana*, art. 39, §1,1.

²¹ Studia dla kandydatów do kapłaństwa obejmują sześć lat (dwanaście semestrów), przy czym rok ostatni jest traktowany jako rok *pastoralny*.

²² Por. *Sapientia christiana*, art. 72a: „Primum cyclum, institutionalem, qui per quinquennium seu decem semestris protrahitur, vel per triennium, si biennium philosophicum antea requiratur. Praeter solidam institutionem philosophicam, cuius studium est necessario propaedeuticum theologiae, disciplinae theologiae ita tradantur ut organica expositio totius doctrinae catholicae prae-

Na trzech dalszych latach studiów (ściśle teologicznych), w celu źródłowego i poprawnie metodycznego poznania źródeł Objawienia poprzez egzegezę tekstów biblijnych, jest wręcz nieodzowne, przynajmniej w podstawowym zakresie poznanie języka greckiego i łacińskiego. Ponieważ nauka tych języków nie znajduje się dziś w programie wielu szkół średnich, to do poznania głównych „narzędzi” teologicznej pracy badawczej jest bardzo wskazane przynajmniej wystarczające opanowanie tych języków. Ich znajomość jest wręcz konieczna do podjęcia specjalizacyjnych studiów tej dziedziny nauki, zwłaszcza w studiach biblijnych i dogmatycznych.

Dyscypliny teologiczne, w skład których wchodzi: nauki biblijne, teologia fundamentalna (z uwzględnieniem zagadnień dotyczących ekumenizmu, religii niechrześcijańskich i ateizmu), teologia dogmatyczna i teologia moralna, a także teologia duchowości, teologia duszpasterska i liturgia, powinny być wykładane w taki sposób, by jasno ukazać związek organiczny między nimi. Ponadto cykl ten obejmuje wykład z historii Kościoła, z patrologii, archeologii chrześcijańskiej i prawa kanonicznego²³.

Pierwszy cykl studiów zamyka egzamin z całości wykładanego materiału lub „inny sprawdzian równorzędny, w czasie którego studenci udowodnią, że uzyskali pełne naukowe wykształcenie w zakresie danego cyklu”²⁴.

Wydziały teologiczne powinny mieć na uwadze zabezpieczenie w tym cyklu, po zakończeniu piątego roku studiów teologicznych, także „roku pastoralnego” dla kandydatów do kapłaństwa, w celu bezpośredniego ich przygotowania do pracy duszpasterskiej w Kościele²⁵.

Drugi i trzeci cykl studiów tak charakteryzuje Konstytucja *Sapientia christiana*: „Cykl *drugi*, specjalistyczny, trwa dwa lata, czyli cztery semestry. Podczas tego cyklu, wykłada się różne dyscypliny specjalne w zależności od charakteru specjalizacji, jak również odbywa się seminaria i ćwiczenia mające na celu nabywanie wprawy w naukowych badaniach teologicznych. Cykl kończy się stopniem akademickim licencjata²⁶ z zaznaczeniem specjalności. Cykl *trzeci*, w ramach któ-

beatur, una cum introductione in methodum scientificae investigationis theologiae. Cyclus concluditur gradu academico Baccalaureatus vel alio congruo gradu academico in Statutis determinando”.

²³ Por. *Ordinationes Sacrae Congregationis pro Institutione Catholica ad Constitutionem Apostolicam „Sapientia christiana”*, n 51 b.

²⁴ Tamże, n. 53.

²⁵ „Ad hunc finem speciales etiam disciplinae, sacrorum alumnis accomodatae, praesto sint; immo opportune ab ipsa Facultate ad pastoralement formationem complendam institui potest *Annus pastoralis*, qui post absolutum quinquennium institutionale ad presbyteratum requiritur et collatione specialis Diplomatis concludi potest”, *Sapientia christiana*, art. 74, 2.

²⁶ Tytuł kościelny „licencjat” jest zawodowym tytułem kanonicznym, który stanowi pośredni stopień między polskim „magisterium” a doktoratem. Nie można go mylić z występującym w Polsce tytułem zawodowym licencjata.

rego przez odpowiedni czas doskonalili się naukowe wykształcenie teologiczne, zwłaszcza poprzez opracowanie rozprawy doktorskiej, kończy się akademickim stopniem doktoratu”²⁷.

Drugi cykl studiów przygotowuje bezpośrednio do nauczania teologii w seminariach duchownych, w wyższych instytutach wiedzy religijnej i w różnych centrach działalności Kościoła: katechetycznych, pomocy charytatywnej, posługi stałego diakonatu itp. Jest on jednocześnie koniecznym stopniem *pośrednim* do roku „doktoranckiego” i zamyka go egzamin syntetyzujący wiedzę nabytą w czasie tego cyklu. Trzeci cykl studiów jest skierowany bezpośrednio na badania naukowe i przygotowanie rozprawy doktorskiej.

Wszystkie wskazania i wymagania Konstytucji Apostolskiej *Sapientia christiana* mają jeden cel: zabezpieczenie akademickiego poziomu studiów na wydziałach teologicznych, porównywalnego z poziomem innych studiów świeckich.

2.2.2. ZADANIA WYDZIAŁÓW FILOZOFII CHRZEŚCIJAŃSKIEJ

Wśród wydziałów nauk *kościelnych* Konstytucja *Sapientia christiana* wymienia wydziały *filozofii chrześcijańskiej*. Jakie jest uzasadnienie dla „przymiotnikowego” określenia filozofii i jaka jest tożsamość tak rozumianej dyscypliny?

Trzeba mieć na uwadze stałe dążenie filozofów do uprawiania wolnego i autonomicznego myślenia. To ogólne dążenie znalazło swój wyraz także w myśli chrześcijańskiej, którą wyraził Leon XIII określając filozofię mianem „chrześcijańska”. Chodzi w niej o podkreślenie niezależności i transcendencji w stosunku do wszystkich innych sposobów traktowania rzeczywistości nadnaturalnej i uznanie prymatu ducha. Podczas gdy filozofia wieku XVIII oddzielała pojęcie „rozwoju” od pojęcia „królestwo Boże”, przypisując pierwszemu z nich znaczenie czysto naturalne a drugiemu czysto nadnaturalne, to już myśliciele materialistyczni, zwłaszcza zwolennicy filozofii Hegla, odrzucili pojęcie „królestwa Bożego”, sprowadzając cały rozwój dziejów do wymiaru czysto naturalnego. W reakcji na ten naturalizm integralny zareagowała filozofia *chrześcijańska* starając się przekonać, że przyjęcie jednego wymiaru nie musi prowadzić do odrzucenia drugiego. W oparciu o nauczanie Kościoła można bowiem przyjąć rozwiązanie syntetyczne, które uznaje zarówno ideę „rozwoju” historycznego na planie doczesnym i jego stopniową realizację na planie zbawczym w rzeczywistości nadprzyrodzonej²⁸.

Takie myślenie filozofii *chrześcijańskiej* idzie po linii rozumowania teologicznego, którego zasada brzmi: „Łaska nie niszczy natury ale ją zakłada i doskonali”.

²⁷ Por. *Sapientia christiana*, art. 72 bc. Długość trwania studiów na trzecim cyklu nie jest ustalona Konstytucją. Leży ona w kompetencji konkretnego Wydziału teologicznego.

²⁸ Por. Sobór Wat. II, Konstytucja *Gaudium et Spes*, n. 40; A. A. Lima, *Visione panoramica della Costituzione*, w: G. Baraúna (red.), *La Chiesa nel mondo di oggi*, Firenze 1966, s. 166-167.

W konfrontacji filozofii chrześcijańskiej z materialistyczną należy jasno powiedzieć, że Kościół nie głosi prawd abstrakcyjnych, ale do prawd naturalnych aplikuje zasady odwieczne, należące do porządku nadnaturalnego. Dlatego zasada „dopełnienia” *natury przez łaskę* nie może być rozumiana jako przeciwstawna w stosunku do filozofii naturalnej, lecz jako komplementarna.

Skoro ogólnym prawem filozofii jest rozwój autonomicznego myślenia wewnątrz badanego przedmiotu i przy uprawianiu właściwej metody naukowej oraz wolne nauczanie, to również prawo kościelne nie może być pozbawione tej możliwości. To prawo wyraża się w wolności i autonomii podejmowania studiów nad rzeczywistością naturalną i jej uzgodnienie z doktryną, którą Kościół otrzymał jako prawdziwą. Dlatego nie może dziwić ton Konstytucji Apostolskiej, która podkreśla chrześcijańską wizję rzeczywistości i ją wyraża w relacji z teologią:

„Kościelny Wydział Filozofii stara się badać problemy filozoficzne i ‘w oparciu o wiecznie wartościowe dziedzictwo filozoficzne’ (por. DFK 15) stara się łączyć je w świetle naturalnego rozumu oraz wykazywać ich harmonię z chrześcijańską wizją świata, człowieka i Boga, przedstawiając we właściwym świetle stosunek filozofii do teologii. Następnie zaś zamierza tak kształcić swych studentów, aby stali się oni zdolni do podejmowania funkcji nauczycielskich oraz innych odpowiednich zadań intelektualnych, a także do rozwijania kultury chrześcijańskiej i owocnego dialogu z ludźmi naszych czasów”²⁹.

Wymieniony w przesłaniu Konstytucji cel filozofii chrześcijańskiej – „*rozwijanie kultury chrześcijańskiej i dialog z ludźmi naszych czasów*”, wpisuje się w historyczną tradycję Kościoła. Myślenie chrześcijańskie weszło w dialog z filozofiami nie chrześcijańskimi, kiedy trzeba było wypracować przede wszystkim ustalenia metodologiczne do obrony teologicznego obrazu Boga i związanej z nim historii zbawienia. W ten sposób św. Augustyn prowadził owocny dialog z neoplatonizmem a św. Tomasz z arystotelizmem. Dialog ten nie tylko służył wyjaśnianiu błędnie rozumianych koncepcji chrześcijańskich ale dopomógł do rozwoju samej filozofii i teologii chrześcijańskiej. Jest on konieczny także w naszych czasach dla formowania mentalności ludzi w oparciu o chrześcijańską wizję świata.

2.2.3. ZADANIA WYDZIAŁÓW PRAWA KANONICZNEGO

Podobny cel mają studia na kościelnym Wydziale *prawa kanonicznego*. Konstytucja Apostolska określa go następująco:

„Wydział Prawa Kanonicznego, Łacińskiego lub Wschodniego, stara się kultywować i rozwijać dyscypliny kanonistyczne w świetle prawa ewangelicznego oraz gruntownie kształcić w nich studentów, aby przysposobić ich do badań oraz

²⁹ Konst. *Sapientia christiana*, art. 79, §1-2.

do pracy nauczycielskiej, jak również do pełnienia specjalnych zadań kościelnych”³⁰.

Jest rzeczą naturalną, że do studiów prawa kanonicznego nie przynależy systematyczne zgłębianie Objawienia chrześcijańskiego, chociaż wiele zagadnień kanonistycznych związanych z prawem Kościoła wymaga odpowiedzi poprzez ich zestawienie z konkretnymi nieraz prawdami objawionymi. Dlatego w kanonistyce spotykamy się często z konkretną aplikacją zasad objawionych do praktyki postępowania chrześcijańskiego.

Charakterystyczne wyrażenie Konstytucji *Sapientia christiana*, mówiąc o badaniach naukowych w dziedzinie prawa kanonicznego nie mówi o ich prowadzeniu „w świetle Objawienia” ale „w świetle prawa Ewangelii”³¹. Oznacza to, że prawo „ewangeliczne”, z którym musi korespondować prawo kanoniczne, powinno mieć zawsze na uwadze „miłość Boga i bliźniego”, jak to zaznaczył Paweł VI w wystąpieniu do Roty Rzymskiej 29 stycznia 1970 r.: „Prawo ewangeliczne, ostatecznie, sprowadza się do miłości Boga i bliźniego” (AAS 1970, 115).

W tym samym duchu Jan Paweł II w Konstytucji Apostolskiej *Sacrae disciplinae leges*, promulgującej Kodeks Prawa Kanonicznego 25 stycznia 1983, pisał: „W Kodeksie chodzi o to, aby rodził taki porządek społeczności kościelnej, który – przyznając główne miejsce miłości, łasce i charyzmatom – jednocześnie ułatwiałby ich uporządkowany postęp w życiu czy to w społeczności kościelnej, czy to poszczególnych ludzi, którzy do niej należą”.

Istotne zadania wydziałów prawa kanonicznego są skierowane na formację studentów w trzech podstawowych kierunkach: 1) badania naukowe; 2) przygotowanie do nauczania tej materii; 3) przygotowanie do podejmowania w sposób kompetentny określonych zadań we wspólnocie kościelnej (sądy kościelne, kuria diecezjalna), a w kluczu zadań innych wydziałów nauk kościelnych również wydział prawa kanonicznego powinien przygotowywać do współpracy w dziele ewangelizacyjnym³².

3. KOŚCIELNE INSTYTUCJE NAUKOWE W KONTEKŚCIE EKLEZJALNYM I KULTUROWYM

W zakresie *nauczania* na wydziałach nauk kościelnych uwaga Konstytucji Apostolskiej *Sapientia christiana* w dużym stopniu jest skierowana na osoby zaangażowane w różnych sektorach życia kościelnego i świeckiego, które wymaga solidnej formacji odpowiadającej aktualnym wymaganiom społecznym. Stąd też

³⁰ Tamże, n. 75.

³¹ Por. tamże.

³² Por. *Sapientia christiana*, cz. 1, tytuł 1, art. 3, § 3.

uwaga jest zwrócona na stałą formację tych osób, które już są zaangażowane w działania Kościoła.

Z uwagi na „kościelny” charakter studiów prowadzonych w uniwersytetach i na wydziałach kościelnych nauczanie powinno się odbywać „według doktryny katolickiej”³³. Oznacza to, że na tych wydziałach formacja intelektualna i duchowa powinna mieć motywację chrześcijańską. Przy takim założeniu nie istnieje obawa przed stworzeniem treściowo-metodycznego getta dla nauk kościelnych. Ponieważ Kościół musi spełniać wobec świata odpowiedzialną funkcję współformowania osoby ludzkiej, wobec tego również naukowe instytuty katolickie mają obowiązek podejmowania dialogu na różnych płaszczyznach badań naukowych, mających dopomóc całościowej formacji jednostek i społeczeństw³⁴.

Badania prowadzone w naukowych centrach kościelnych podlegają temu samemu rygorowi jak w innych wyższych szkołach. Oznacza to również obowiązek nauczania opartego o właściwe źródła poznania, którym jest Objawienie chrześcijańskie przekazywane w źródłach biblijnych i patrystycznych. Jednocześnie wymaga ono poznania i uwzględnienia historycznego rozwoju tej doktryny w celu stworzenia jej obiektywnej syntezy³⁵.

Jest to szczególnie ważne dla studentów teologii, aby studiując dziś byli zdolni w przyszłości powrócić do źródeł poznania teologicznego w przekazywaniu człowiekowi jutra źródłowej treści Orędzia zbawczego. Tak uporządkowane metodycznie nauczanie, zwłaszcza teologów, ma na uwadze także *pastoralny* wymiar nauczania prowadzonego na wydziałach teologicznych, zgodnie z intencją Soboru Watykańskiego II w tej materii: „Tym wydziałom przede wszystkim zleca on (*tzn. Kościół*) najważniejszy obowiązek szczególnie troskliwego przygotowania własnych studentów do posługi kapłańskiej, do pełnienia zadań nauczycielskich w zakresie nauk świętych oraz do podejmowania trudniejszych zadań apostołskich”³⁶.

Do istotnych zadań wydziałów *kościelnych* przynależy współpraca z Kościołem w dziele ewangelizacji³⁷. Ewangelizacyjna misja Kościoła zmierza do tego,

³³ Por. tamże, art. 3, § 1 i 2.

³⁴ Por. *Sapientia christiana. Ordinationes.*, art. 5; por. W. Góralski, *W poszukiwaniu pełnej prawdy. Miejsce i rola Wydziału teologicznego w Uniwersytecie*, Warszawa 2003, s. 20-21.

³⁵ Por. *Sapientia christiana*, art. 41, § 2: “Disciplinae determinentur, quae ad proprium Facultatis finem obtinendum necessario requirantur, quae vero ad ipsum consequendum diversa ratione adiuvent, ideoque quomodo opportune inter se distinguantur. Disciplinae ita ordinentur, in singulis Facultatibus ut corpus organicum constituent, solidae et cohaerenti studentium formationi inservant, ac mutuam docentium cooperationem faciliorem reddant”.

³⁶ *Sapientia christiana*. Wstęp III.

³⁷ Por. *Sapientia christiana*, cz. 1. tytuł 1, art. 3, § 3: „Fines Facultatum Ecclesiasticarum sunt: (...) In toto evangelizationis ministerio Ecclesiis, tum particularibus tum universali, arcta cum Hierarchia coniunctione, pro sua natura, impensam operam praestare”.

by „cała kultura ludzka była przeniknięta Ewangelią”³⁸, ponieważ zbawcze Orędzie Chrystusa nie jest związane wyłącznie z określoną kulturą, ale skierowane jest do wszystkich kultur³⁹. W tym zadaniu powinni uczestniczyć także kościelne instytuty naukowo-badawcze, które zajmują się wprost Objawieniem chrześcijańskim oraz te dyscypliny naukowe, które są z nim związane⁴⁰.

Z natury wydziałów nauk *kościelnych* wynika obowiązek ich współpracy z hierarchią w dziele ewangelizacji świata⁴¹. Współpraca wydziałów kościelnych w ewangelizacyjnej misji Kościoła ma służyć przede wszystkim lepszemu poznaniu misterium Chrystusa⁴².

Świadoma współpraca wydziałów nauk kościelnych z Kościołem w dziele ewangelizacji musi uwzględniać w tym dziele konieczność mediacji kulturowej. To ma na uwadze Jan Paweł II ogłaszając Konstytucję *Sapientia christiana* i *Ex corde Ecclesiae*, w których pisze:

„Środowisko kulturowe, w jakim żyje człowiek, wywiera wielki wpływ na jego kategorie myślenia, a w konsekwencji na stały sposób postępowania; dlatego też rozdzwięk pomiędzy wiarą i kulturą stanowi poważną przeszkodę dla ewangelizacji; a przeciwnie — kultura kształtowana duchem chrześcijańskim stanowi narzędzie sprzyjające rozprzestrzenianiu się Ewangelii. Ponadto Ewangelia, przeznaczona dla wszystkich narodów jakichkolwiek okresów historycznych i regionów, nie jest związana z żadną poszczególną kulturą, ale zdolna jest do przenikania wszelkich kultur, oświecając je światłem Bożego Objawienia, oczyszczając ludzkie obyczaje i odnawiając je w Chrystusie”⁴³.

„Uniwersytet katolicki, doprowadzając do spotkania między niezgłębionym bogactwem zbawczego orędzia Ewangelii a licznymi i rozległymi dziedzinami wiedzy, w których bogactwo to znajduje ucieleśnienie, pozwala Kościołowi na nawiązanie niezwykle owocnego dialogu z ludźmi wszystkich kultur. Człowiek bowiem żyje w sposób godny dzięki kulturze, jeśli zatem odnajduje swą pełnię w Chrystusie, Ewangelia – ogarniając i odnawiając człowieka we wszystkich jego wymiarach – okazuje niewątpliwie swą płodność także w dziedzinie kultury, którą człowiek ten żyje”⁴⁴.

W dialogu Kościoła z różnymi kręgami kulturowymi należy pamiętać, że chrześcijaństwo z którego wyrasta Kościół, nie jest żadną ideologią, ale orę-

³⁸ Por. Paweł VI, *Evangelii nuntiandi*, n. 19-20; Jan Paweł II, *Sapientia christiana*, Wstęp I.

³⁹ Tamże.

⁴⁰ Tamże, Wstęp III.

⁴¹ Tamże, Por. *Sapientia christiana*, art. 3, § 3.

⁴² Por. *Sapientia christiana*, art. 67, § 2.

⁴³ Tamże, Wprowadzenie, I.

⁴⁴ Jan Paweł II, Konst. Apost. *Ex corde Ecclesiae*, Wstęp, n. 6.

dziem zbawienia przekazanych ludziom przez Boga w Jezusie Chrystusie. Orędzie to opiera się na Objawieniu Bożym i jest głoszone w każdej epoce przez Kościół. Nauka natomiast, jako ważny element kultury, oparta jest na rozumie i na dowodzeniu. W przekazywaniu treści orędzia zbawczego w słowie ludzkim Kościół musi korzystać z pośrednictwa zasad pomagających w rozumieniu tego przekazu i jego przyjęciu w życiu. Musi korzystać z pośrednictwa różnego wyrazu kulturowego dla uczynienia tego orędzia możliwym do zaakceptowania. W tym się weryfikuje prawdziwość zasady *fides quaerens intellectum*. To zabezpiecza również skuteczność ewangelizacji, która korzysta z różnych form kulturowych właściwych dla tego czasu i miejsca, w którym nauka objawiona jest przekazywana. Zadanie wypracowania właściwych form dialogu Kościoła z kulturą jest powierzone w sposób szczególnie kościelnym instytucjom naukowym. Są one uprzywilejowanym miejscem, w którym bez zbytecznego „dogmatyzowania” prawdy u początku dialogu powinno się raczej wychodzić od wykazania racjonalności tej prawdy, jako kryterium tego co jest dobre i prawdziwe dla człowieka. Nie można jednak traktować owego kryterium jako wyłącznego, w tym sensie, jakoby racjonalność była jedynym kryterium dobra i prawdziwości, z wykluczeniem wyższego kryterium, jakim dla chrześcijanina jest wiara⁴⁵. Takiego stylu postępowania domaga się pamięć tych instytucji naukowych o obowiązku zachowania własnej tożsamości i wierności dla objawionej prawdy, na której usługach one pozostają.

Świadomość tożsamości nauk kościelnych stanowi wezwanie dla studentów Wydziałów kościelnych, dla których natura podejmowanych studiów jest też wezwaniem do dawania świadectwa chrześcijańskiego. O tym przypomina ostatni Sobór w Deklaracji *O wychowaniu chrześcijańskim*: „Wychowankowie tych instytucji winni stać się ludźmi naprawdę wyróżniającymi się wiedzą i przygotowanymi do pełnienia w społeczeństwie ważnych obowiązków oraz być świadkami wiary w świecie”⁴⁶.

Jest to wezwanie do stawania się prawdziwymi protagonistami kultury chrześcijańskiej, którzy odpowiednio do swej tożsamości powinni łączyć kompetencję zawodową z zaangażowaniem społecznym.

LE UNIVERSITÀ CATTOLICHE E LE FACOLTÀ ECCLESIASTICHE NEL CONTESTO CULTURALE CONTEMPORANEO. RIASSUNTO

La Chiesa ha svolto un ruolo eccellente nella nascita delle Università. Molti antichi Istituti di studi superiori sono stati creati o dai Papi o con il coinvolgimento della Chiesa. E quindi nulla straordinario, come osserva Giovanni Paolo II, che: “*Nata dal cuore della Chiesa, l’Università cattolica si inserisce nel solco della tradizione risalente all’origine stessa dell’Università come istituzione, e si è sempre rivelata un centro incomparabile*”

⁴⁵ Por. G. Tonini, *La mediazione culturale. L’idea, le fonti, il dibattito*, AVE, Roma 1985, s. 182.

⁴⁶ Sobór Wat. II, Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimum educationis*, n. 10.

di creatività e di irradiazione del sapere per il bene dell' umanità" (Cost. Apost. *Ex corde Ecclesiae*).

Anche oggi la Chiesa conscia della propria partecipazione alla costruzione della cultura e della civiltà, lungi dal rivendicare una situazione di privilegio sociale, rivendica per sé solo il diritto di essere ascoltata nel suo messaggio di fede e di carità. Per questo scopo rivendica anche il diritto di *"istituire e dirigere Università di studi, che contribuiscano ad una più profonda cultura degli uomini e a una più piena promozione della persona umana ed altresì ad adempiere la funzione d'insegnare della Chiesa stessa"* (CIC, can. 807).

La legislazione canonica fa distinzione fra le Università e Facoltà ecclesiastiche e le Università e Facoltà cattoliche. Le Università e Facoltà ecclesiastiche sono "quelle che si occupano particolarmente della Rivelazione cristiana e di quelle discipline che ad essa sono connesse" (Cost. Apost. *Sapientia christiana*, Introd. III). Le Università e Facoltà cattoliche, invece, insegnano diverse discipline, cercando di illustrare la conoscenza umana alla luce del Vangelo. Lo scopo delle ricerche é di "attuare una presenza pubblica, stabile ed universale del pensiero cristiano, in tutto lo sforzo diretto a promuovere la cultura superiore, ed inoltre a formare tutti gli studenti, in modo che diventino uomini e donne veramente insigni per sapere, pronti a svolgere compiti impegnativi nella società e a testimoniare la loro fede di fronte al mondo" (Il Conc. Vat. II, Dichiarazione su l'Educazione cristiana *Gravissimum educationis*, n. 10).

É da notare, che in tutti i documenti della Chiesa non si parla di cultura cattolica, bensí di *sapienza cristiana* da immettere nella cultura al mondo contemporaneo i valori universali della religione e di coniugare le esigenze della storia con quelle della fede, e per quanto é possibile, armonizzarli con essa e di proiettare su di essi la luce del Vangelo. Per compiere quest'opera ci vuole quello ruolo dei teologi, che procedendo con metodo scientifico e con competenza, cercano di svolgere un ruolo di mediazione tra Vangelo e cultura, attraverso la filosofia e la teologia, servendosi anche dei dati delle nuove scienze umanistiche.